

หลักนิยาม 5 กับระบบนิเวศวิทยา*

Principles of the five aspects of natural law with ecology

พระมหาโยธิน โยธโก

Phramaha Yothin Yodhiko

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

Email: yothin.pad@mcu.ac.th

Received October 26, 2019; Revised October 28, 2019; Accepted December 30, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอเรื่อง หลักนิยาม 5 กับระบบนิเวศวิทยา นิยาม 5 เป็นกฎแห่งธรรมชาติที่แน่นอนของธรรมชาติ ประกอบด้วยอุตุนิยาม พินนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม นิยามทุกอย่างดำเนินไปตามกฎทั้ง 5 ประการนี้ทั้งสิ้น ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ธรรมนิยามเป็นกฎธรรมชาติสากลที่ครอบคลุม 4 กฎย่อยข้างต้น แม้พระพุทธศาสนาจะศึกษาเน้นเรื่องธรรมนิยามและจิตตนิยาม แต่ก็ไม่ปฏิเสธเรื่องอุตุนิยามและพินนิยามที่เป็นจุดเน้นของวิทยาศาสตร์ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้สอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยามที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล ที่สรุปรวมเอานิยามทุกข้อทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน นิยามทั้ง 4 ข้อข้างต้น รวมอยู่ในธรรมนิยามนี้ กฎธรรมนิยามเป็นกฎใหญ่ที่ครอบคลุมทุกกฎ นิยามทั้ง 4 ข้างต้น เป็นกฎย่อยที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีความสัมพันธ์กัน เช่น มนุษย์ที่ประเสริฐตามหลักจริยธรรม จะต้องมีศีลธรรมคือการนำความรู้ที่มีอยู่ในธรรมชาติและกฎธรรมดาประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: นิยาม 5; นิเวศวิทยา

* ปรับปรุงต้นฉบับจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 2 “ทวารวดีศึกษา: คีนชีวิต พื้นจิตวิญญาณทวารวดี วารสารศิลปการจัดการ ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2562

Abstract

This article aimed to present the five aspects of natural law and ecology. The five aspects of natural law are the law of absolute nature consisting of Physical laws, Biological laws, Psychic laws, and Moral laws. All definitions proceed according to all five rules. Another important issue is Dharma, which is a universal natural law that covers 4 sub-rules described above. Even though Buddhism is a study of Dharma and psychic law but does not deny physical law and biological law that are the focus of science. The doctrines in Buddhism have inserted natural matters, such as the story of Dharma, which mentions all things to be in accordance with the cause and effect which summed up all the definitions together, all the above 4 definitions included in this dharma, the dharma rule, is a big rule that covers all the four definitions of the above, as a sub-rule relating to a particular subject has a relationship for example human beings that are virtuous in accordance with ethical principles must have morality which is to apply the knowledge that exists in nature and apply the laws to everyday life.

Keywords: The Five Aspects of Natural law; Ecology

บทนำ

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ และถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ คือต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน สิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เหล่าพุทธสาวกในอดีตมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด แต่กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท

กฎหรือเกณฑ์ธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายสภาวะธรรมทุกอย่างของมนุษย์และธรรมชาติ โดยไม่ให้ความเชื่อแบบงมงาย แต่สอนให้ใช้เหตุผลตามหลักปฏิจจสมุปบาท คือกฎธรรมชาติ ธรรมนิยามในฐานะเป็นกฎสูงสุดของธรรมชาติการใช้หลักนิยาม 5 เป็นข้อกำหนดอันแน่นอนของธรรมชาติที่จะคอยควบคุมสรรพสิ่งในอนันตจักรวาล ซึ่งตรงกับนักวิทยาศาสตร์ที่มีความคาดหวังมานานแล้วว่า อยากจะมีทฤษฎีสรรพสิ่งซึ่งสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ ตั้งแต่อนุภาคขนาดเล็กจนถึงสิ่งที่ใหญ่อย่างจักรวาล แต่ในปัจจุบันก็ยังไม้อาจจะคิดทฤษฎีนี้ขึ้นมาได้ สาเหตุสำคัญที่ยังไม่ค้นพบ เพราะนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เน้นเรื่องวัตถุ ไม่ได้ศึกษาเรื่องจิตใจ อันเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูไปสู่การรู้แจ้งในสรรพสิ่ง ในพระไตรปิฎกจึงมีแนวคิดต่อธรรมชาติในฐานะที่กฎธรรมชาติ เป็นปัจจัยสัมพันธ์และมีลักษณะเหมือนกันของสรรพสิ่งและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มีวิวัฒนาการร่วมกันมาตามนิยาม 5

กฎธรรมชาติในพระพุทธศาสนา

ปรากฏการณ์ในโลกทางกายภาพของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งการวิวัฒนาการและเสื่อมสลายของโรค ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติหรือกฎนิยาม 5 ได้แสดงถึงภาพของทุกสิ่งซึ่งช่วยผดุงสนับสนุนความมีอยู่ของกันและกัน เรียกว่า “สหกรณ์” ดังพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า

“ดูเถอะ จักรวาล (Cosmic) ทั้งหมดมันอยู่กันอย่าง “สหกรณ์” ระหว่างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงอะไรต่างๆ มันต่อเนื่องกันและกัน สัมพันธ์กันและกัน มันจึงอยู่ได้ คือในโลกๆ เดียวกัน มันมีการอยู่แบบ “สหกรณ์” มนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ กับแผ่นดิน มันอยู่กันอย่างประสานงานกับสหกรณ์ มือ ตีน แขน ขา มันทำแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงรอดได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2533) อย่างไรก็ดี พระพุทธศาสนามองสรรพสิ่งที่มีสถานะที่เสมอกันและอยู่ร่วมกันภายใต้กฎไตรลักษณ์ และมีคำกล่าวในประเด็นเดียวกันนี้ว่า สรรพสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นบนโลกนี้ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมที่ว่า มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นวัฏจักรของความเปลี่ยนแปลงและหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง สรรพสิ่งต่างๆ เหล่านั้นจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ โดยรอบไม่ได้ แต่จะมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งกันและกัน ผลที่เกิดขึ้นในขณะใดกับสรรพสิ่งใดย่อมมีสาเหตุ และปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นตามหลักพุทธธรรมในเรื่องกฎแห่งอิทัปปัจจยตา กล่าวคือการเกิดขึ้นของสิ่งที่เป็นรูปธรรมล้วนแล้วแต่มีสาเหตุและ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น เป็นผลสืบเนื่องติดต่อกันเป็นลูกโซ่ทั้งสิ้น (De Silva, The Hills Where in My Soul Delights, 1992)

หลักอทิปปัจจยตาหรือหลักปฏิเสธสมุปปาทเป็นหลักธรรมอีกหมวดหมู่หนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ หรือหลักความเป็นจริงที่มีอยู่โดยธรรมดาและไม่เกี่ยวกับการอุบัติขึ้นของพระศาสดาทั้งหลาย เพราะทุกสิ่งในจักรวาลดำเนินไปตามกฎของเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยความบังเอิญ ดังความว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ” (ขุ.อุ. (ไทย) 25/3/174)

หลักปฏิเสธสมุปปาทได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการธรรมชาติแห่งการอาศัยซึ่งกันและกันของสิ่งต่างๆ ที่ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ธรรมชาติในความเข้าใจโดยทั่วไปมีความหมายรวม ๆ ถึงสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงในโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นไปเองโดยไม่ได้ปรุงแต่งภายในจักรวาลที่มีขึ้นมาเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) สรรพสิ่งต่าง ๆ มีการแปรเปลี่ยนไปและสูญสลายหายไปของมันเองตามธรรมชาติ เช่น สีเขียวของใบไม้เป็นสีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเมื่อใบไม้ร่วงหล่นลงมาสู่ที่พื้นดิน ในเวลาไม่นานมันก็เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลแล้วเกิดการย่อยสลายไปเองตามธรรมชาติ

พระพุทธมคฺฌนภรณ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของกฎธรรมชาติว่า ของที่เกิดเองตามวิสัยของโลก สรุปลความหมายของ คำว่า “ธรรมชาติ” ได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมดา อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ และเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมระเบียบของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล โดยดำเนินไปในลักษณะที่เป็นระเบียบสม่ำเสมอ มีเหตุผลและกฎเกณฑ์ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นตามวิสัยของโลกโดยไม่ได้ปรุงแต่ง มีการแปรเปลี่ยนไปและสูญสลายหายไปของมันเองตามธรรมชาติ มีหลักธรรมใหญ่อยู่ 2 หมวด ที่ถือได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือไตรลักษณ์และปฏิเสธสมุปปาท”

หลักนิยาม 5 กับระบบนิเวศวิทยา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศมาโดยตลอด อีกทั้งยังมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักนิยาม 5 ซึ่งกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของสรรพสิ่งในธรรมชาติว่า เป็นไปตามเหตุปัจจัย และปรากฏการณ์ต่างๆ

มีความเกี่ยวโยงกัน ตามมิติตามความสัมพันธ์ในแต่ละด้าน เรียกว่า “นิยาม 5” (พระพุทธโฆสเถระ, 2560)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า นิยาม 5 หมายถึง “การกำหนดอันแน่นอน ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ กฎธรรมชาติ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559 : 166) ซึ่งครอบคลุมปรากฏการณ์ทุกอย่างในโลกและจักรวาล ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการแห่งโลกและปรากฏการณ์ที่ว่าสิ่งทั้งปวงย่อมเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย กฎธรรมชาตินี้เป็นธาตุคือภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมฐิติคือภาวะที่ดำรงอยู่แน่นอนโดยธรรมดา เป็นธรรมนิยาม คือกฎธรรมชาติหรือกำหนดแน่นอนแห่งธรรมดา ไม่มีผู้สร้างหรือบันดาล ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งนิยามออกเป็น 5 ประการ มีรายละเอียด ดังนี้

1. อุตุนิยาม (Physical Laws) หมายถึง ธรรมชาติที่เกี่ยวกับอุณหภูมิและฤดูกาล เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟอากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

2. พีชนิยาม (Biological Laws) หมายถึง กฎเกี่ยวกับกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ เมล็ดพืช รวมทั้งพันธุ์กรรม

3. จิตตนิยาม (Psychological Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกลไกทำงานของจิต กฎที่กำหนดว่าองค์ประกอบของจิตแบบนี้จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางจิตและการทำงานของจิต

4. กรรมนิยาม (Moral Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของกรรม ระบบจริยธรรม เป็นการให้ผลของกรรมที่ประกอบด้วยความจริงใจ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายกรรมดีและฝ่ายกรรมชั่ว ได้แก่ กระบวนการให้ผลของกรรมระบบจริยธรรม

5. ธรรมนิยาม (Causal Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นปัจจัยแก่กันของสิ่งทั้งหลาย (สมภาร พรหมทา, 2540)

หลักนิยาม 5 จึงเป็นเรื่องของกฎของกระบวนการธรรมทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต (อุตุนิยาม) กฎทางชีวภาพ (พีชนิยาม) กฎทางจิตวิทยา (จิตวิทยา) กฎของพฤติกรรมมนุษย์ (กรรมนิยาม) และกฎของพฤติกรรมมนุษย์ (ธรรมนิยาม)

ในขณะที่ระบบนิเวศกล่าวถึงระบบของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตที่อยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน มีการถ่ายทอดพลังงาน และมีการหมุนเวียนแร่ธาตุ สารอาหารอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กันทั้งในลักษณะเกื้อกูล และลักษณะของการทำลาย นิยาม 5 กล่าวถึงกฎธรรมชาติที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ นิยามแต่ละข้อมีกฎของตัวเอง และกฎทุกข้อในนิยาม 5 มีสัมพันธ์ในตัวเอง รวมทั้งสัมพันธ์กับกฎข้ออื่นๆ ที่อยู่ในนิยาม 5 เรียกว่า เป็นปัจจัยสัมพันธ์ สามารถวิเคราะห์แนวคิดของนิยาม 5 วิเคราะห์ได้ แต่เนื่องจากว่าสิ่งที่เรียกว่ากฎที่ปัจจุบัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ไม่ละเอียด นักคิดพระพุทธศาสนาในยุคหลัง ๆ คือ พระอรรถกถาจารย์ จึงได้แต่งอธิบายหลักที่ปัจจุบันทำให้ละเอียด มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมนิยามหรือนิยาม ในอรรถกถาที่ขนิณาย ได้จำแนกนิยามไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. อุดุนิยาม

อุดุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ และสภาวะแวดล้อมต่างๆ ส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีชีวิต คำนี้มักแปลกันว่า physical laws คนอินเดียสมัยพุทธกาลจึงสงสัยกันว่า อะไรคือสิ่งกำหนดให้มีความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุ เช่น ความสม่ำเสมอของฤดูกาล ความสม่ำเสมอที่พบในชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อเอาไม้สีกันจะเกิดความร้อนและไฟ เป็นต้น พระพุทธศาสนาตอบปัญหานี้ว่า สิ่งที่กำหนดคืออุดุนิยาม “กฎนี้แสดงความเป็นไปของปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ ความเปลี่ยนแปลงของโลก กายภาพและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ความผันแปรของสิ่งที่เนื่องด้วยความร้อน หรืออุณหภูมि เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ เป็นต้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

2. พีชนิยาม

พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต รวมทั้งพันธุ์กรรม ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิต พระพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นผลมาจากการควบคุมของพีชนิยาม (สมภาร พรหมทา, 2540) แต่หากต้องการทราบว่าสิ่งมีชีวิตจะต้องมีลักษณะอย่างไรบ้าง ในทางชีววิทยาถือว่า สิ่งมีชีวิตจะต้องมีสมบัติทางกายภาพและชีวภาพ พีชนิยามจึงมีส่วนที่คล้ายคลึงกับระบบนิเวศในเรื่องของพันธุ์กรรม ในทางชีววิทยาถือว่า การสืบพันธุ์ (reproduction) เป็นสมบัติทางกายภาพและชีวภาพ ประการแรกของสิ่งมีชีวิต ทั้งนี้เพื่อการเพิ่มจำนวนลูกหลานที่มีลักษณะเหมือนเดิม ไม่ให้สูญพันธุ์ไปจากโลก ในการสืบพันธุ์นั้น มีทั้งการสืบพันธุ์แบบอาศัยเพศ (sexual reproduction) ซึ่ง

มีทั้งในคน ลัตว์ และพืช (พืชดอก มีดอกไว้ทำหน้าที่ในการสืบพันธุ์) และการสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ (asexual reproduction) ซึ่งมีในสัตว์และในพืช ในพระพุทธศาสนามีการจัดแบ่งพันธุ์กรรมของพืชพันธุ์ต่างๆ อยู่แล้วโดยรวมไว้ทั้งพวกที่สืบพันธุ์โดยอาศัยเพศและพวกสืบพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศ (ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา, 2543) พืชนิยามตามแนวคิดในพระพุทธศาสนา เทียบได้กับศาสตร์ด้านชีววิทยา กฎเกณฑ์ หรือสูตรต่างๆ ที่มีการค้นคิดและค้นพบนั่นเอง

3. จิตตนิยาม

จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตใจ หรือกระบวนการรับรู้ เช่น การรับรู้ของจิตผ่านกระบวนการของประสาทสัมผัส การทำงานของจิตในการเสวยอารมณ์ต่าง ๆ ความรู้สึกนึกคิด การเก็บความทรงจำ เป็นต้น นั่นคือธรรมชาติของจิต (การรับรู้) และเจตสิก (อารมณ์) ในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยตามนิยามของจิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) ซึ่งหากพิจารณาจิตตนิยามที่เป็นกุศลจิตของนักนิเวศวิทยาทั้ง 2 ประเภทแล้ว ต่างก็เป็นการมองสรรพสิ่งในด้านที่ดีงาม จิตตนิยามซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ในการทำงานของจิตจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการที่จะสรรค์สร้างหรือทำลายตนเองและสังคม ดังที่พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า “หน้าที่ของจิตคือการให้ความหมายแก่โลกและข้อสำคัญคือเราจะให้ความหมายแก่โลกภายนอกตัวเราอย่างไร นั้นขึ้นอยู่กับตัวเราเอง โลกภายนอกเป็นอย่างไรไม่สำคัญสำหรับเรา ที่สำคัญคือเราตีตรา หรือกำหนดความหมายให้คุณค่าแก่มันอย่างไรต่างหาก ถ้าเราดกอยู่ได้อำนาจกิเลสตัณหา เราก็ตีค่าสถานการณ์ไปทางหนึ่ง แต่ถ้าเรามีธรรมประจำใจ เราก็ให้ความหมายแก่โลกไปอีกทางหนึ่ง (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2555 : 74)

รวมความว่า จิตตนิยามจึงมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในด้านนิเวศสำนึกของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ จิตตนิยามฝ่ายดี จิตตนิยามฝ่ายเลวทำให้มนุษย์ขาดนิเวศสำนึก ผลจากการขาดภาวะสมดุลของระบบนิเวศ ที่ส่วนใหญ่มาจากจิตใจที่พอกพูนด้วยโลภะ โทสะ และโมหะของมนุษย์ จิตก็มีกฎเกณฑ์ในการทำงาน เปลี่ยนแปลงและแสดงพฤติกรรม เป็นแบบฉบับเฉพาะตัว จิตตนิยาม ได้แก่ นามธาตุ คือจิตและเจตสิกที่เป็นธรรมชาติ

4. กรรมนิยาม

กรรมนิยาม คือกฎการให้ผลของกรรม กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยความจงใจ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือกรรมดีกับกรรมชั่ว ตามหลักพระพุทธศาสนา ถือว่าความประมาทยังตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ 5 (กรรมนิยาม 5) เพราะเป็นองค์ประกอบของการให้ผลของการกระทำกรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ คือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เมื่อกรรมให้ผลตามลำดับหรือธรรมชาติแล้วถึงป้องกันอย่างไร ก็ไม่สามารถป้องกันได้ เพราะเป็นผลของวิบากกรรมที่ตามมาทำให้มนุษย์ได้รับผลต่างๆ กันไป ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า

“กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำและกระบวนการให้ผล ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ เกี่ยวโยงกับเจตจำนง หรือความคิดปรุงแต่งทั้งฝ่ายดีและชั่ว อันจะนำมาซึ่งผลทั้งที่เป็นคุณประโยชน์และโทษทัณฑ์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 153) กฎแห่งกรรมในฐานะเป็นนิยามตามธรรมชาติในข้อนี้ครอบคลุมทั้งพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย ดังในจุฬามณีวงศ์สูตร ที่ทรงแสดงถึงสัตว์โลกทั้งหลายว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (ม.อ. (ไทย) 14/289/349)

ความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลายอิงอยู่กับกฎกรรมนิยาม ในฐานะกฎกำหนดความเป็นไปของสัตว์ทั้งหลายผู้ข้องในวัฏสงสาร อยู่ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมชะตากรรม กฎแห่งกรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องควบคุมสรรพสิ่งที่เป็นไปในโลก ดังพุทธพจน์ว่า “กมฺมฺนา วตฺตติ โลกิเณ” แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หรือเป็นไปเพราะกรรม” (ม.ม. (ไทย) 13/707/489) และส่งผลเป็นวิบากกรรม แม้ว่ามนุษย์และสัตว์โลก จะมีบรรทัดฐานทางศีลธรรมต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ แต่แบบแผนทางศีลธรรมในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นกฎความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ กล่าวคือการกระทำทางกาย วาจา ใจ ต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์ หรือแม้กระทั่งกับโลกธรรมชาติ

กรรมนิยามมีผลต่อการกำเนิดชีวิต เพราะชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดกรรมและวิบากแห่งกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงวิบากกรรมที่นำไปเกิดในที่ภพภูมิต่างๆ มีพุทธพจน์ในมหาสิหนาทสูตรแสดงไว้ว่า “กำเนิด 4 เหล่านี้แล 4 ประการ เป็นไฉน คือ (1) อันทะจะกำเนิด (2) ชลาพุชะกำเนิด (3) สังเสทชะกำเนิด (4) โอปปาติกะกำเนิด (ม.ม. (ไทย) 12/169/101 –

102) ก็อันทชะก่าเนิด เป็นโชน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้ไค ชำแรกเป็ลือกแห่งฟองไช่เกิด นี้เราเรียกว่า อันทชะก่าเนิด ชลาพุชะก่าเนิด เป็นโชน สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด ชำแรก ลำไส้ (มตลูก) เกิดนี้ เราเรียกว่า ชลาพุชะก่าเนิด ... สังเสทชะก่าเนิดเป็นโชน สัตว์ทั้งหลายเหล่าใด เกิดในปลาเนา ในชนมบุตร ในถ้ำโคล นี้เรียกว่า สังเสทชะก่าเนิด...โอปปาติกะก่าเนิด เป็นโชน เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และพวกเปรต อสุรกาย นี้เรียกว่า โอปปาติกะก่าเนิด”

ด้วยวิทยาการต่างๆ ที่เจริญก้าวหน้า ทำให้มนุษย์ในปัจจุบันได้รับความสะดวกสบาย และขาดไร้จริยธรรม ยังผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหลายอย่าง แต่การกระทำของสัตว์ เป็นการกระทำด้วยสัญชาตญาณของการอยู่รอด เพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้น ผลแห่งการกระทำที่เกิดขึ้นย่อมมาจากมนุษย์ มนุษย์จึงเป็นผู้บังคับควบคุมธรรมชาติและต่อสู้กับธรรมชาติ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “เจตจำนงของมนุษย์เป็นผู้ปรุงแต่งบังคับควบคุมโลก ธรรมชาติ นอกจากนั้น มนุษย์ก็ใช้เจตจำนง หรือเจตนาเป็นเครื่องกำหนดการปฏิบัติต่อกัน ระหว่างมนุษย์เองด้วย และพร้อมกับที่มนุษย์ปฏิบัติต่อผู้อื่น สิ่งอื่น ต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตน ตลอดจนปรุงแต่งโลกของธรรมชาติอยู่นั่นเอง มนุษย์หรือว่าให้ถูกคือเจตจำนงของมนุษย์นั้นก็ปรุงแต่งตัวของเขาเองปรุงแต่งบุคลิภาพและวิถีชีวิต หรือชะตากรรมของเขาไปด้วย เนื่องด้วยกรรม นิยามเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง ครอบคลุมโลกแห่งเจตจำนง และการปรุงแต่งสร้างสรรค์ทั้งหมดของมนุษย์ เป็นแกนนำในการปรุงแต่งชีวิตตนเองของมนุษย์แต่ละคน เป็นเครื่องชี้กำหนดแนวทางของสังคม และผลงานสร้างสรรค์ทำลายของมนุษย์ เป็นฐานที่มนุษย์อาศัย ก้าวเข้าไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นๆ เพื่อปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกของธรรมชาติ โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนเน้นถึงความสำคัญของกรรมเป็นอย่างมาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) อย่างไรก็ตาม สรรพสิ่งในโลกก็ยังคงต้องอิงอาศัยเงื่อนไขและปัจจัยอันซับซ้อนเพื่อการดำรงอยู่ จึงทำให้ไม่มีใครที่มีอำนาจเด็ดขาดในตัวเอง ดังนั้นในขณะที่ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายโดยฝีมือมนุษย์ ก็มีมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะสร้างกุศลกรรม ด้วยการจรรโลงระบบนิเวศเอาไว้ให้อยู่ในภาวะสมดุล ด้วยวิธีการอันหลากหลาย ซึ่งแม้จะยากลำบาก ก็ต้องใช้ความพยายาม กรรมนิยามจึงเป็นกฎแห่งความจริงที่กล่าวถึงการกระทำของมนุษย์ และผลที่ได้รับจากการกระทำนั้น เป็นกฎแห่งกรรม จึงขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์จะเลือกกระทำความกรรมแบบใด เพราะผลแห่งกรรมนั้นย่อมได้รับแน่นอน อาจได้รับในระดับจิตใจ สังคมเป็นสุขหรือทุกข์ ได้รับใน

ระดับบุคคล ทำให้ได้รับในสิ่งที่พึงปรารถนาและสิ่งไม่พึงปรารถนา ได้รับในระดับสังคม ทำให้เกิดความเลื่อมหรือความเจริญในสังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2556)

รวมความว่า ธรรมเนียมก็คือกฎแห่งเหตุผลที่ครอบคลุมความเป็นไปทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุ ได้แก่ กฎอัมปปัจจยตา กฎปฏิจจสมุปบาท กฎปัจจัยการ กฎแห่งกรรม เป็นกฎแห่งการให้ผลของการกระทำ กฎอันเป็นเหตุเป็นผลของธรรมชาติแบ่งทั้งทางรูปธรรมและทางนามธรรม โดยเฉพาะกฎแห่งกรรมที่เกิดจากจิตตนิยาม คือมีเจตนาอัน ในทางพระพุทธศาสนาทำให้เกิดอจินไตยทั้ง 4 ที่ไม่อาจใช้เครื่องมือใดๆ พิสูจน์ให้เห็นประจักษ์โดยทั่วกันได้ นอกจากจะบรรลุธรรมด้วยตนเองเท่านั้น

5. ธรรมเนียม

กฎธรรมเนียม มีเนื้อหาว่า “ทุกสิ่งล้วนอิงอาศัยกันในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งเป็นผล” นิยามทั้ง 4 ข้อข้างต้น มีเนื้อหาเจาะจงว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้อิงอาศัยกันแล้วเกิดปรากฏการณ์เช่นนั้นเช่นนี้ สิ่งเฉพาะที่นิยาม 4 ข้อข้างต้นพูดถึงคือ วัตถุที่ไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิต จิต และกรรม ทั้ง 4 สิ่งนี้ อาจไม่ใช่สิ่งทั้งหมดที่มีอยู่ในจักรวาล สมมติว่ายังมีสิ่งอื่นอยู่อีก สิ่งเหล่านี้พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ย่อมดำเนินไปตามกฎความเป็นสาเหตุและผล ไม่มีอะไรเกิดลอย ๆ โดยไม่มีที่มาและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจึงต้องใส่ธรรมเนียมเข้ามาเป็นข้อที่ 5 อะไรก็ตามที่ไม่ใช่วัตถุไม่ใช่สิ่งมีชีวิต ไม่ใช่จิตและไม่ใช่กรรม สิ่งเหล่านั้นย่อมดำเนินไปตามธรรมเนียม

กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลกันของสรรพสิ่ง ความเป็นไปตามธรรมดาหรือธรรมชาติของคน สัตว์ และสิ่งของ รวมไปถึงความเป็นกฎธรรมชาติ ฉะนั้น มนุษย์ สัตว์ และสรรพสิ่งตามธรรมชาติ ตามนิยามพระพุทธศาสนานั้นตกอยู่ภายใต้นิยามตามกฎธรรมชาติกฎนี้ครอบคลุมความสัมพันธ์ทุกส่วนทั้งจักรวาล ตามกฎทั้ง 5 สามารถสรุปรวมลงในธรรมเนียม ที่ถือว่าเป็นนิยามร่วมหรือนิยามสากลของสิ่งที่ปรากฏในนิยามทั้ง 4 ข้างต้น เช่น สามัญลักษณะได้แก่ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่มีตัวตนบังคับไม่ได้รวมเป็นนิยามของสรรพสิ่งทั้งมวลเป็นต้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558 : 153)

กฎที่ครอบคลุมให้ทุกสิ่งเป็นไปตามสามัญญลักษณะ โดยขอบเขตของสรรพสิ่งทั้งปวงตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีพระพุทธวจนะที่ตรัสถึงสิ่งทั้งปวงในลัทธิพหุสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสิ่งทั้งปวงแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังก็อะไรเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวง คือ (1) จักขุกับรูป (2) โสตะกับสัททวะ (3) ฆานะกับคันธะ (4) ชิวหากับรส (5) กายกับโผฏฐัพพะ (6) มโนกับธรรมารมณ์ นี่เราเรียกว่า ‘สิ่งทั้งปวง’” (ส.ส. (ไทย) 18/23/22) กล่าวคือสิ่งทั้งปวงตามพุทธพจน์ดังกล่าว ได้แก่ อายตนะ 12 (ธรรมชาติที่เชื่อมภายในภายนอก) กล่าวคือ อายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กับอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์นั้นคือโลกทั้งภายในและโลกภายนอก ที่เป็นมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์ต้องสัมผัส ล้วนมีความเคลื่อนไหวไปตามกระบวนการของธรรมชาติ นอกจากนี้ สิ่งทั้งปวงจากการอธิบายในพระพุทธศาสนา ได้จัดส่วนตามลักษณะของสรรพสิ่งออกเป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม ตามหลักพุทธธรรมได้ยืนยันว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่ไม่ใช่เป็นอัตตา สังขตธรรม คือธรรมที่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยต่าง ๆ ร่วมกันรังสรรค์ประกอบกันขึ้น เป็นสิ่งที่ปรากฏและเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัยตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมและนามธรรม ครอบคลุมทุกสิ่งยกเว้นพระนิพพาน เมื่อมีสิ่งนี้เกิดขึ้นก็มีสิ่งตรงกันข้ามกันคืออสังขตธรรม เป็นธรรมหรือสภาวะตามธรรมชาติ ที่ไม่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง และไม่เป็นไปตามเงื่อนไขปัจจัย (นิพพาน) ฉะนั้น สิ่งทั้งปวงในธรรมชาติดังกล่าว ได้แสดงลักษณะอันเป็นเครื่องหมายให้ได้กำหนดรู้ว่า สิ่งใดเป็นอย่างไรนั้น มีกล่าวในสังขตลักขณสูตรและอสังขตลักขณสูตร (อ.ต.ก. (ไทย) 20/47 – 48/208 – 209)

พระพุทธศาสนามีทัศนะว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนอิงอาศัยกัน ทัศนะดังกล่าวนี้ถูกบรรจุเอาไว้ในหลักธรรมนิยามหลักนี้เป็นการพูดเอาไวกว้าง ๆ โดยไม่เจาะจงว่าอะไรบ้างที่อิงอาศัยกัน ส่วนนิยาม 4 ข้อนั้น เจาะจงถึงบางสิ่งในจักรวาล นิยามเหล่านี้จึงเป็นกฎย่อยๆ สำหรับนิยามอื่น ๆ ที่ใส่เข้ามานั้น (สมภาร พรหมทา, 2540)

รวมความว่า ธรรมนิยาม จึงเป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์อันเป็นเหตุผลแก่กันของทุกสิ่ง โดยภาวะสมมูลของระบบนิเวศ และภาวะขาดสมมูลของระบบนิเวศ สืบเนื่องมาเหตุปัจจัยอันสัมพันธ์กันระหว่างนิยามทั้ง 4

สรรพสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎธรรมชาติ

สรรพสิ่งที่เป็นสังขตธรรมล้วนดำเนินไปตามระเบียบที่แน่นอน เรียกว่ากฎธรรมชาติ หรือนิยาม แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกคือ กฎเกณฑ์ย่อยๆ ที่ควบคุมความเป็นไปของสังขตธรรม ได้แก่ อุดุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม ส่วนที่สอง คือกฎเกณฑ์ใหญ่ที่ควบคุมกฎเกณฑ์ย่อยๆ หรือความเป็นไปของสังขตธรรม กฎเกณฑ์นั้นคือ ธรรมนิยาม ส่วนสังขตธรรม ได้แก่นิพพานนั้นไม่ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ใด ไม่ว่าจะเป็นอุดุนิยาม พิชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม หรือธรรมนิยาม (ไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท) กฎเกณฑ์หรือนิยามที่ควบคุมความเป็นไปของสังขตธรรม ประกอบด้วยนิยามทั้ง 5 ประการ ดังนี้

1. **อุดุนิยาม** คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับวัตถุหรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่มีชีวิต เช่น สสารและพลังงาน ดังที่ (สมภาร พรหมทา, 2546) ได้สรุปเนื้อหาของอุดุนิยามจากเนื้อหาที่กระจัดกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาไว้ 4 ประการ คือ (1) วัตถุทุกอย่างมีความสัมพันธ์ถึงกัน (2) ระหว่างวัตถุทั้งสองขึ้นที่เกี่ยวเนื่องกัน ในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งเป็นผล มีระเบียบความสม่ำเสมอและกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (3) ภายในวัตถุแต่ละชิ้นมีความเป็นระเบียบ สม่ำเสมอและมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (4) ในโลกแห่งวัตถุ สาเหตุอย่างเดียวย่อมส่งผลเหมือนกัน อุดุนิยามนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางวัตถุต่างๆ ได้ เช่น อธิบายอุณหภูมิจากสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล และการเคลื่อนที่ของวัตถุ รวมทั้งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ

2. **พิชนิยาม** คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ เนื้อหาของพิชนิยาม คือ (1) สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีความสัมพันธ์เนื่องกันไป (2) ระหว่างสิ่งมีชีวิตสองหน่วยที่เกี่ยวเนื่องกันในแง่ที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งหนึ่งเป็นผล มีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (3) ภายในสิ่งมีชีวิตแต่ละหน่วยมีความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (4) ในโลกแห่งสิ่งมีชีวิต สาเหตุอย่างเดียวย่อมส่งผลเหมือนกัน

3. **จิตตนิยาม** คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจหรือเป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิต เนื้อหาของจิตตนิยาม คือ (1) จิตทุกดวงมีความสัมพันธ์เนื่องกัน (2) ระหว่างจิตสองดวงที่เกี่ยวเนื่องกันในแง่ที่ดวงหนึ่งเป็นสาเหตุ และอีก

ดวงหนึ่งเป็นผล มีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (3) ภายในจิตแต่ละดวงมีความเป็นระเบียบ ความสม่ำเสมอ และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน (4) ในโลกแห่งจิต สาเหตุอย่างเดียวกันย่อมก่อให้เกิดผลอย่างเดียวกัน

4. ธรรมเนียม คือ ความสม่ำเสมอคงที่ในธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้ผลของกรรม หรือกฎธรรมชาติเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมที่ประกอบด้วยความตั้งใจ (เจตนา) ทั้งการกระทำดีและการกระทำที่ไม่ดี ดังที่ดั่งที่ สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงเนื้อหาของนิยาม คือ (1) กรรม หรือการกระทำที่เกิดจากความตั้งใจ ทุกอย่างมีผลสนองตอบผู้กระทำเสมอ ยกเว้นกรรมที่ไม่อาจสนองตอบ เพราะตัวผู้กระทำกรรมไม่มีตัวตนในสังสารวัฏอีกแล้ว (อโหสิกรรม) (2) กรรมมีสองประเภท คือ กรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองที่ดี กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดผลตอบสนองชั่วเสมอ (3) ระหว่างกรรมและผลของกรรม มีระเบียบ ความสม่ำเสมอ และกฎเกณฑ์ที่แน่นอน กรรมอย่างเดียวกัน กระทำโดยบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน และกระทำต่อสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมือนกันย่อมอำนวยวิบากเหมือนกัน นอกจากนิยามทั้ง 4 ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ความเป็นไปของสังขตธรรมทั้งหลายแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์หรือนิยามที่ครอบคลุมนิยามทั้ง 4 ดังกล่าว กฎเกณฑ์นั้นเรียกว่า ธรรมเนียม ส่วนอสังขตธรรม ได้แก่ นิพพานนั้นมิได้ดำเนินไปตามนิยามทั้ง 4 และกฎธรรมนิยามหรือกฎอื่นใด ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ธรรมเนียม คือกฎเกณฑ์ที่ควบคุมความเป็นไปของสรรพสิ่งยกเว้นอสังขตธรรม (สมภาร พรหมทา, 2540)

5. ธรรมเนียม กฎทั่วไปแห่งความเป็นสาเหตุเป็นผล เป็นกฎที่ครอบคลุมความเป็นไปของสังขตธรรม ได้แก่ อุดุนิยาม พินนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม ธรรมเนียมมีเนื้อหาโดยทั่วไปว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” (ขุ.อ. (ไทย) 25/3/174)หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทุกสิ่งล้วนอิงอาศัยกันในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุ อีกสิ่งหนึ่งเป็นผล ธรรมเนียมนี้เป็นกฎเกณฑ์ใหญ่ที่ครอบคลุมนิยามหรือกฎเกณฑ์เฉพาะทั้ง 4 ดังกล่าว ธรรมเนียมเป็นกฎเดียวกันกับหลักไตรลักษณ์และหลักปฏิจจสมุปบาท กฎธรรมชาติหรือธรรมเนียม ซึ่งประกอบไปด้วยไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท ในขณะที่กฎ 4 ข้อแรก กระทำการภายในขอบเขตของตน แต่กฎข้อสุดท้ายคือกฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลายกระทำการภายในของกฎ 4 ข้อแรก ทำให้กฎแต่ละข้อสัมพันธ์กัน ข้อนี้หมายถึงว่า ศีลธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ (กรรมนิยาม)

มีอิทธิพลไม่แต่เพียงการทำงานของจิตของมนุษย์เอง (จิตตนิยาม) แต่ยังรวมไปถึงการสืบทอดของพืชและสัตว์ (พืชนิยาม) ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (อตุณิยาม) โดยเป็นไปตามกฎเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย (ธรรมนิยาม)

พระลัทธิสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งเรื่องทั้งปวง ทรงค้นพบนิยามหรือกฎธรรมชาติทั้ง 5 เหล่านี้ แต่พระองค์ทรงสอนกรรมนิยาม เน้นในส่วนนามธาตุที่เกี่ยวกับจิตตนิยามและธรรมนิยาม พระองค์ทรงสอนเรื่องอตุณิยามและพืชนิยามเพียงเล็กน้อย แต่ในทางกลับกัน นักวิทยาศาสตร์ศึกษากรรมนิยามเน้นในส่วนเหตุผลทางรูปธาตุที่เกี่ยวกับอตุณิยามและพืชนิยาม ไม่สนใจกรรมนิยามในส่วนเหตุผลของนามธาตุและสนใจในธรรมนิยามและจิตตนิยามเล็กน้อย นี่คือจุดเน้นที่ต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาองภาพรวมของโลกและชีวิตได้กว้างขวางมากกว่า ส่วนที่เรียกว่า อตุณิยาม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสารสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ เรียกว่า พืชนิยาม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นกลไกที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนา สามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันระหว่างหลักธรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งได้มีการจัดความคิดนี้ ให้เป็นระบบไว้ในทฤษฎีกฎธรรมชาติ 5 ประการ หรือ นิยาม 5

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในจักรวาล มีการเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการดับไป เป็นภาวะที่ทรงอยู่โดยธรรมดา เป็นภาวะที่ตั้งอยู่โดยธรรมดา เป็นกฎธรรมชาติหรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่เกี่ยวกับผู้สร้างผู้บันดาลหรือการเกิดขึ้นของศาสดาหรือศาสนาใด ๆ กฎธรรมชาตินี้ พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบด้วยสัพพัญญุตญาณและนำมาเผยแผ่ ทรงรับรู้ เข้าใจถึงนิยามหรือกฎธรรมชาติทั้ง 5 ซ้ำอย่างลึกซึ้ง (สม สุจิรา, 2553 : 24) ความจริงแห่งนิยามนี้ เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน มาจากพืชนิยาม กฎของนิวตันมาจากอตุณิยาม แต่พระพุทธองค์เลือกที่จะตัดความรู้ทางด้านอตุณิยามและพืชนิยามออกจากคำสั่งสอนเพราะไม่ใช่ทางแห่งการดับทุกข์ และไปเน้นที่กรรมนิยาม จิตตนิยาม และธรรมนิยาม อย่างไรก็ตาม กฎทั้ง 5 ล้วนสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ เช่น โรคเอดส์เป็นเชื้อไวรัสที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติตามกฎพืชนิยาม โรคระบาดจึงเป็นผลตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือการตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดน้ำท่วมฝนไม่ตก ซึ่งเป็นผลจากกรรมนิยามที่สะท้อนมายังพืชนิยาม ปรากฏการณ์คลื่นสึนามิก็เป็นอตุ

นิยาม แต่เมื่อมีคนเสียชีวิต เกิดความเศร้าโศก เกิดเป็นจิตตนิยามที่สะท้อนมาจากอตุณิยามซึ่งวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญต่ออตุณิยามและพีชนิยาม จนปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์เริ่มหวนคิดกลับ นอกจากนั้น ยังส่งผลกระทบไปยังอตุณิยาม เช่น เกิดสภาวะเรือนกระจก เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ลมฟ้าอากาศแปรปรวน หรือในทางพีชนิยามก็เกิดเชื้อโรคตัวใหม่ ๆ ขึ้น เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคบางชนิด เช่น เชื้อหวัดนก เชื้อเอชไอวี อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เกิดการตัดต่อพันธุกรรม สร้างสิ่งมีชีวิตแปลกใหม่ขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นการค้นพบทางอตุณิยามนำไปสู่การพัฒนาระเบิดนิวเคลียร์

การค้นพบทางพีชนิยามนำไปสู่อาวุธเชื้อโรค พระพุทธองค์ทรงทราบดี จึงตัดพีชนิยาม อตุณิยาม ออกจากคำสอน เพราะไม่มีประโยชน์อันใด มีแต่จะสร้างโลภะ โทสะ โมหะ แม้จะตัดพีชนิยาม อตุณิยามออกจากคำสอน แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงรวมนิยามทั้งสองไว้ในนิยาม 5 เพราะวิทยาศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์ ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับนิยาม 5 (สม สุจิรา, 2553) แม้โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นบางโรค ก็ไม่ใช่เพราะผลของกรรม บางครั้งก็เป็นเรื่องของดินฟ้าอากาศ หรือเป็นไปตามธรรมชาติตามหลักอนิจจัง

กฎแต่ละข้อสามารถประยุกต์สัมพันธ์เชื่อมโยงพฤติกรรมมนุษย์ (กรรมนิยาม) และศีลธรรมของมนุษย์ซึ่งมีอิทธิพล ไม่เพียงแต่การทำงานของจิตของมนุษย์ (จิตตนิยาม) แต่ยังรวมถึงการสืบพันธุ์ของพืชและสัตว์ (พีชนิยาม) ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (อตุณิยาม) โดยเป็นไปตามกฎเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย (กรรมนิยาม) ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่น ๆ ด้วย

สรุป

นิยาม 5 เป็นกฎแห่งธรรมชาติที่แน่นอนของธรรมชาติ ประกอบด้วยอตุณิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม และกรรมนิยาม โดย (1) อตุณิยาม คือกฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติ เช่น ลม ฟ้า อากาศ ฤดูกาล ดิน น้ำ และความผันแปรของวัตถุ มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วนของสิ่งไม่มีชีวิต (2) พีชนิยาม คือกฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับเรื่องพันธุกรรม มีส่วนที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบของระบบนิเวศในส่วนของสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวกับ

พันธุกรรม (3) จิตตนิยาม คือ กฎของธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิตที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี จิตตนิยามมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในด้านนิเวศสำนึกของมนุษย์คือการตระหนักถึงความสำคัญของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ (4) กรรมนิยาม คือกฎธรรมชาติที่ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ อันประกอบด้วยเจตนา รวมทั้งผลที่ได้รับจากการกระทำนั้น มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ กล่าวคือเป็นผลอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ที่ปรากฏออกมาในรูปของภาวะสมดุลระบบนิเวศ และภาวะขาดสมดุลของระบบนิเวศ และ (5) ธรรมนิยาม คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์อันเป็นเหตุผลตามกฎนิยามทุกข้อที่เป็นเหตุปัจจัยของภาวะสมดุลของระบบนิเวศ แม้พระพุทธศาสนาจะศึกษาเน้นเรื่องธรรมนิยามและจิตตนิยาม แต่ก็ไม่ปฏิเสธเรื่องอุตุนิยามและพีชนิยามที่เป็นจุดเน้นของวิทยาศาสตร์ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้สอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยามที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล ที่สรุปรวมเอาานิยามทุกข้อทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน นิยามทั้ง 4 ข้อข้างต้นรวมอยู่ในธรรมนิยามนี้ กฎธรรมนิยามเป็นกฎใหญ่ที่ครอบคลุมทุกกฎ นิยามทั้ง 4 ข้างต้น เป็นกฎย่อยที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ (กรรมนิยาม) มีอิทธิพลไม่แต่เพียงการทำงานของจิตมนุษย์ (จิตตนิยาม) เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการสืบพันธุ์ของพืชและสัตว์ (พีชนิยาม) ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (อุตุนิยาม) โดยเป็นไปตามกฎเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย (ธรรมนิยาม)

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา ช้างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา. (2543). *มนุษย์กับศาสนา*. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,
- _____. (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 42). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34 กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2555). *พระพุทธศาสนากับฟิลิกส์ควอนตัม : ความเหมือนที่แตกต่าง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2556). *ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชุมนุมข้อคิดอิสระ*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตฤตา ปับลิเคชั่น จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2533). *พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2560). *อรรถกถาพระไตรปิฎก พระอภิธรรมปิฎก อัฐฐสาลินี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- สมภาร พรหมทา. (2540). *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สม สุจิรา. (2553). *เกิดเพราะกรรมหรือความช่วยเหลือ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- De Silva, The Hills Where in My Soul Delights. (1992). In *Buddhist and Ecology*. Varansi: Motilal Banaradidass.